

Transcendir les dicotomies: com fer antropologia a la vida real

Vilma Santiago-Irizarry
Cornell University, EUA

Nota del coordinador:
En aquest article, Vilma Santiago-Irizarry fa una demostració clara de l'economia política de les relacions teòriques i aplicades de l'antropologia als Estats Units i ens posa un exemple molt adient de com les complexitats i els reptes de la pràctica aplicada poden aprofundir els coneixements teòrics tot desafiant les teories antropològiques perquè vagin més enllà de la seva aproximació actual —avui de moda, però insuficient— als complexos programes que pretenen ser “sensibles” davant la diversitat ètnica.

Editor's note: In this essay, Vilma Santiago-Irizarry gives a palpable demonstration of both the political economy of theoretical/applied relationships in U.S. anthropology and a highly relevant example of the way the complexities and challenges of applied practice can deepen theoretical understandings and challenge anthropological theories to move beyond their currently fashionable but meager grasp of the complexities of programs that seek to be ethnically “sensitive”.

“No hi ha res de més agosarat que la ignorància”

A continuació explicaré com vaig aprofundir, sense proposar-m'ho, la meua concepció de l'antropologia tot practicant l'anomenada recerca “aplicada”,¹ experiència que continua sent productiva de cara a la meua situació (ambivalent) actual en el món acadèmic. Tot i així, el valor d'aquesta recerca encara s'impugna, sobretot dins els departaments acadèmics, ja que aquests es deixen enlluernar per la idea segons la qual els modes de producció de coneixement estan jerarquititzats perquè, dins del món acadèmic, es privilegia l'abstracció per sobre de l'aplicació pràctica. La cultura acadèmica capitalitza aquesta idea i subsisteix a còpia de processos de reproducció cultural que requereix la construcció de límits de legitimitat i autoritat, tot esborrant determinats dominis de coneixement en benefici d'altres.

Així, el meu treball qüestiona les polaritats construïdes que han sorgit de la complexa història institucional assenyalada per l'editor en la seva introducció a aquest volum, tot tenint en compte la situació actual de l'antropologia en les ciències socials. Vaig tenir l'ocasió de dedicar-me a la recerca aplicada quan era estudiant de postgrau a la Universitat de Nova York, a l'època en què podia repercutir de manera productiva sobre el meu aprenentatge i formació intel·lectual. Tot i semblar impossible, vaig elaborar una tesi acadèmica viable a partir d'una feina en què em dedicava a l'avaluació tradicional de programes, que és, possiblement, el tipus de treball aplicat més polític i instrumental (Cook i Shadish, 1986). Quan per acabar el doctorat només em faltava enllestir la tesi,² vaig entrar a la divisió d'avaluació d'un institut de recerca de la ciutat de Nova York, on vaig passar uns quants anys dedicant-me a un tipus d'avaluació etnogràfica informada d'una manera explícita per l'antropologia. Cada una d'aquestes experiències responia a un determinat context, conjunt de temes i objectius, i suposava ideologies diverses respecte la pràctica aplicada. Al cap i a la fi, em van ajudar a desconstruir certes nocions monolítiques que

Traducció:
G. Prat i Ronald Puppo
Universitat de Vic

La dificultat per definir el camp d'actuació del que tradicionalment s'ha conegut com a "antropologia aplicada" fa que als EUA s'hagi obert un debat sobre com definir-la: "aplicada", "pública"? Fotografia: Broadway (Nova York).

tenia sobre la recerca aplicada, com també algunes concepcions acadèmiques que pretenen determinar i controlar el que significa (o el que hauria de significar) l'antropologia. Tot aquest treball m'indueix a propugnar una síntesi que transcendeix la dicotomia convencional entre els dos dominis de la pràctica. Les meves experiències m'han servit de prova que existeix un terreny en comú entre el coneixement suposadament pur —producte que ostenta l'activitat acadèmica— i aquell coneixement resultat de l'aplicació i que crea tot de noves oportunitats que s'han de tenir en compte per tal de revitalitzar la disciplina en el seu conjunt.

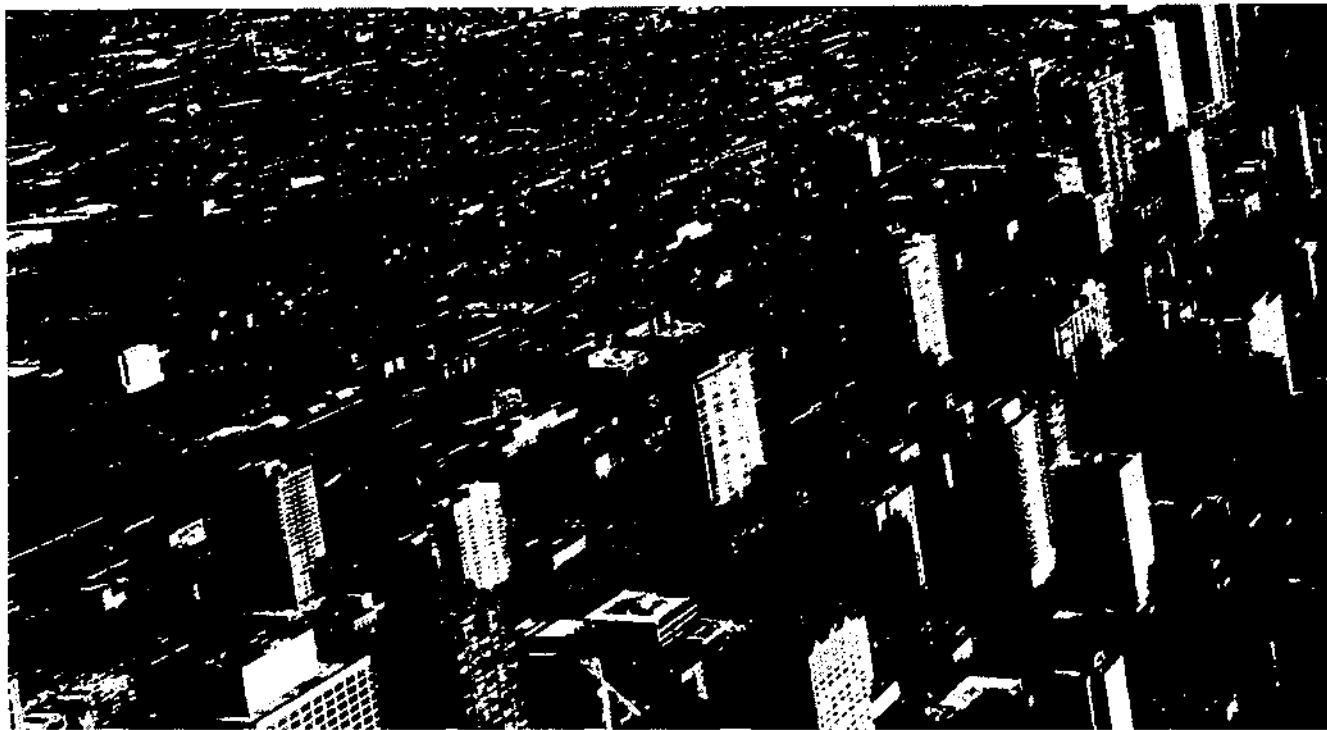
Tant la ignorància com l'atreviment foren el resultat de la meua situació institucional com a antropòloga en vies de formació en un departament que contemplava el treball aplicat amb ambivalència, actitud —n'estic convençuda— que no es limita a aquest departament, sinó que també predomina en d'altres institucions.³ Per una banda, s'esperava que sabéssim i recone-

ha publicat nombrosos articles i cartes que defensaven i/o critiquen tot un ventall d'etiquetes que s'han avançat, per exemple, "aplicada" o "pública". També s'ha suggerit "la pràctica" per designar aquest camp, que correspon al nom que l'AAA utilitza per referir-se a aquesta secció de la disciplina: l'Associació Nacional per a la Pràctica de l'Antropologia (*National Association for the Practice of Anthropology*). Però aquesta designació també fa una mica curt, ja que la teoria sobre la pràctica postula la seva pròpia ubiqüitat.

2. En les institucions acadèmiques nord-americanes, "ABD" són les sigles per "all but the dissertation" (tot menys la tesi). En antropologia, fa referència al període d'aprenentatge en què els estudiants de postgrau acaben la investigació de la tesi, tradicionalment marcada pel retorn "del camp", i es posen a analitzar les dades que, s'espera, es convertiran d'aquesta manera en tesi doctoral.

3. Als Estats Units hi ha departaments d'antropologia especialitzats en la pràctica aplicada, com per exemple el de la Universitat de Florida del Sud. En certa manera, aquestes institucions semblen salvar les distàncies entre els dos dominis de la pràctica. No me'n ocupo en aquest article, en primer lloc perquè només els conec d'una manera anecdòtica; en segon lloc, i d'una manera més important, generalment encara se'ls qualifica "d'inferiors" als departaments que imparteixen coneixement antropològic "real", és a dir, els més acadèmics. Desafortunadament, també m'imagino que el tipus d'antropologia aplicada que fan tendeix a ser poc imaginativa i objectivadora. M'atreviria a dir que el punt més important és que l'esterilitat de la situació en conjunt, la podria demostrar irònicament la institucionalització "acadèmica" actual de la pràctica aplicada, una proposta complexa de la qual aquí només puc fer una pinzellada.

1. Utilitzo aquest terme amb recel, ja que arrossega tot un pes ideològic i històric que rebutjo. És una qüestió molt complexa decidir quin nom posar a la pràctica disciplinària vinculada a les condicions humanes i institucionals, i motivada pel desig d'examinar-les. Durant els últims dos anys, el butlletí informatiu de l'*American Anthropological Association* (AAA), "Anthropology News",

Avui s'ha de veure el gran potencial productiu que representa actuar de cara a les condicions reals en el món, i superar les distàncies entre els àmbits aplicat i acadèmic. Fotografia: Chicago.

guéssim les bases que tenia la nostra disciplina en la pràctica aplicada,⁴ però com a estudiants de postgrau també vam arribar a comprendre la consigna predominant: que la situació actual de l'antropologia acadèmica havia superat aquesta etapa (evolucionària?) i que l'objectiu de la nostra formació era precisament l'activitat acadèmica. De fet, al començament, la meva incursió en el treball aplicat es considerava apropiada pel simple propòsit utilitari del suport econòmic; d'altra banda, l'exercici de la professió aplicada, sobretot a pocs anys d'haver acabat els estudis, es veia com a via laboral alternativa —per bé que no tan desitjable— en el cas que es tenia la "mala sort" de no poder entrar a la universitat amb possibilitats d'arribar a tenir la titularitat. Se suposava que treballar en aquestes activitats tan pedestres com ara l'avaluació de programes no significava cap repte intel·lectual, per molt avantatjós que fos de cara a guanyar-se la vida o adquirir aptituds etnogràfiques. Així, em vaig dedicar a un tipus de recerca que al principi no entenien gaire, i tot i així, la meua pròpia manca de coneixement sobre el treball aplicat em va facilitar l'habilitat per salvar les distàncies entre els àmbits aplicat i acadèmic. Per a mi, la raó de ser de l'antropologia, sigui acadèmica o aplicada, va començar a fer-se palesa en el moment en què s'utilitzava per tractar les condicions reals del món i, així mateix, adoptava una postura re-

flexiva i progressiva. En el meu cas, això darrer resulta fonamental, ja que vaig fer-me antropòloga després de passar onze anys exercint el dret públic a Puerto Rico, a saber, en l'àmbit dels litigis de caràcter social amb vista a millorar les condicions de les comunitats indigents. Ara veig clarament que la meua experiència en l'àmbit jurídic va acabar de consolidar el meu compromís envers la pràctica aplicada; però és més: aquesta experiència va completar la meua formació i orientació ideològica d'una manera que no és possible solament i única a través de la pràctica.

A continuació faré un esbós del meu argument principal, i més endavant descriuré algunes de les meues experiències en el projecte d'avaluació en el qual vaig participar com a estudiant de postgrau. Entre les diverses experiències que vaig viure, he triat un exemple en concret de les moltes tensions que afecten el treball aplicat: es tracta de les tensions produïdes per les jerarquies. Hi ha una certa hipocresia subjacent que envolta la naturalesa summament política del treball aplicat. Evidentment, la hipocresia també caracteritza el treball acadèmic —un tema interessant que desborda, però, el propòsit d'aquest article— ja que les dues cares de la dicotomia estan igualment determinades pels processos polítics i les qüestions de situació, recursos, capital simbòlic, i poder suposat o real.

L'avaluació dels mateixos processos de recerca en antropologia esdevé un bon element per interpretar el mateix microcontext en què es formula i es desenvolupa la recerca antropològica. Fotografia: treballant amb un informant (EUA).

Acabaré tot resumint el treball que vaig iniciar en la meua tesi —el producte “acadèmic” del meu treball aplicat— amb un exemple de les possibilitats inherents en una pràctica disciplinària sintetitzadora que s’engatja amb el món real. El meu objectiu, a l’hora de produir una metaetnografia modesta, consisteix a subratllar el potencial productiu que representa actuar de cara a les condicions reals en el món, tot salvant les distàncies entre els àmbits aplicat i acadèmic.

Els coneixements divergents

El meu argument és molt senzill: situar l’antropologia principalment dins el món acadèmic perjudica la nostra actuació (*engagement*) pràctica de cara a les situacions i condicions reals que, d’una manera diferencial, afecten les comunitats i les col·lectivitats de totes les societats. Aquesta ubicació conceptual, institucional i política ha contribuït a l’estratificació de dos tipus de pràctiques divergents. Els antropòlegs acadèmics solen personificar el coneixement abstracte —i, conseqüentment, “pur”— en tant que “autèntics” propietaris del capital simbòlic que aquest coneixement segueix significant. Aquest tipus de capital simbòlic es nega a aquells que es dediquen a la recerca aplicada, la pràctica de la qual sembla tacada amb el vessament de sang que caracteritza les relacions mundials i el desplegament de l’egoisme generat en grups i individus que actuen per assolir la redistribució de recursos simbòlics i materials, que són intrínsecs a la constitució de la vida social.

Evidentment, aquestes divisions tenen conseqüències que *tots dos* tipus de practicants haurien de plantejar. Per als acadèmics d’avui dia, l’aparició d’altres camps de coneixement —especialment els camps “alternatius” com ara els estudis culturals, o la incorporació en la línia acadèmica central dels estudis de la dona, estudis ètnics, o estudis gais i lesbians— representa una amenaça de cara a l’hegemonia que l’antropologia tenia sobre “el cultural” dintre el món acadèmic —i també a fora— en un moment en què la “cultura” s’ha convertit tant en el subjecte com

l’objecte del discurs cada vegada més present i més generalitzat. I per acabar-ho d’adobar, són precisament els antropòlegs que, molt sovint, fan anàlisis socioculturals més penetrants, rellevants i compromeses que les dels antropòlegs acadèmics. Havent esquivat amb prou feines les tènues i ambigües distincions entre sociologia i antropologia, veiem ara com es va qüestionant i soscant la nostra pretensió a ser els intèrprets culturals per excel·lència.

Els antropòlegs en aplicació es troben davant la inoportunitat de la seva disciplina i els problemes que hi sorgeixen, com ara la pèrdua de prestigi i els mercats laborals que no acaben d’oferir els avantatges professionals, l’estabilitat, la distinció i la llibertat que proporciona —o hauria de proporcionar— un lloc de treball assegurat en el món acadèmic. Tot treballant a l’ombra d’acadèmics que es neguen a veure’ls com productors de coneixement de condició igual, els millors practicants en aplicació s’esforcen per

4. Es tractava, però, d’un coneixement superficial, i no va ser fins que vaig convertir-me en “ABD” (vegeu la nota 2) que vaig descobrir la importància fonamental d’Eddy i Partridge (1987).

Mantenir l'antropologia principalment dins del món acadèmic pot esdevenir un important perjudici per a l'actuació pràctica de cara a les situacions i condicions reals que afecten les comunitats i les col·lectivitats de totes les societats. Fotografia: estibadors a Vancouver (Canadà).

cionals múltiples per un component —i alhora producte— dels processos profundament socio-culturals. D'altra banda, és irònic que, des de fa temps, els antropòlegs acadèmics als Estats Units pretenguin, farisaicament, que en el seu treball tractin del poder, i que molts també afirmen que estan creant una disciplina descentrada i descolonitzadora. Malgrat tot, els focus de poder institucional que sostenen les pràctiques jerarquitzades passen desapercebuts o, amb algunes excepcions (per exemple, Gupta i Ferguson, 1996), es tracten com si fossin les condicions normatives adequades per a la disciplina.

incorporar una perspectiva antropològica i marcs conceptuals en una pràctica que és, gairebé per definició, interdisciplinària —el món “real” no se salvarà si ens limitem a disparar-hi bales de coneixement aïllades— i, com és lògic, s'exposa a les tensions dels conflictes disciplinaris. D'altres s'endinsen en un tipus de recerca aplicada força tradicional i molt apreciada pels sectors públic i privat i que és intrínseca als processos d'administració política (Foucault, 1991): la burocràcia, les jerarquies, la gestió i imposició de cara a les persones i les comunitats, les “qüestions” i “problemes” de què s'escarrassa per dirigir, endebades, des d'una perspectiva que no és ni progressiva ni participativa.⁵

Tanmateix, el treball aplicat pot ser un àmbit apropiat per emprendre la teorització antropològica i la producció del coneixement a nivell igual que el món acadèmic. Fins i tot l'etnografia d'avaluació, que tradicionalment s'ha vist com una activitat intrínsecament política, i d'orientació molt clara cap als resultats, pot tenir aquesta capacitat. Però les temptatives de l'aplicació es beneficien igualment d'un marc antropològic que és autènticament reflexiu, participatiu i progressiu, tot assumint el repte que són les perspectives ideològiques que s'han discutit en el si de la disciplina. Desafortunadament, això no és commensurable amb el treball acadèmic, sinó que hauria de transcendir-lo, tot prenent l'antropologia i les seves localitzacions institu-

Qüestió d'alimentar-se

El març de 1989, acabava d'entrar al despatx de la directora de la meua tesi doctoral, Bambi Schieffelin, per parlar de la meua futura feina com a professora ajudant, i em va dir que un centre de recerca en salut mental amb seu a la universitat⁶ havia demanat al departament d'antropologia que busqués un estudiant de postgrau bilingüe per treballar en l'avaluació de tres programes psiquiàtrics destinats a oferir serveis biculturals i bilingües per a pacients llatinoamericans. En aquell moment, el departament encara s'estava reorganitzant arran de la crisi institucional que va patir a principis dels anys vuitanta: escassejaven els diners per als estudiants de postgrau, la ciutat de Nova York era molt cara, i la majoria de nosaltres no tenia cap més remei que treballar per pagar-nos els estudis de postgrau.

Vaig mirar la Bambi sense entendre res i vaig dir que no havia “tocat mai aquest tema”. L'únic contacte que havia tingut amb la psiquiatria i amb les institucions de salut mental era quan exercia d'advocada defensora. Treballava en processos penals i en projectes de rehabilitació de reclusos: en ambdós casos es tractava d'una clientela propensa a la psicopatologia, ja fos real o fingida. Jo desconfiava de la meua manca d'experiència en el treball aplicat i en l'antropologia mèdica. La Bambi em va fitar, desafiadora, i va pronunciar unes paraules per a mi inoblida-

Malgrat la gran tradició antropològica als EUA, encara avui es pot apreciar una certa diferència entre els departaments d'antropologia que ofereixen coneixement antropològic "real" (acadèmic) i els orientats a la pràctica. Fotografia: Captaire al districte de Bowery (Nova York).

bles: —T'agrada menjar, oi?— i em va dir de trucar-los de seguida.

De manera que tenia una noció poc clara de què era la recerca d'avaluació. La mateixa Schieffelin, però, m'havia donat una bona formació en etnografia i jo havia assumit dintre meu un esperit disciplinari que rebutjava amb vehemència les pràctiques de camp extractives. Com a estudiants seus, ens havíem socialitzat de manera que vèiem les persones amb qui treballàvem com col·laboradors i definíem el treball de camp etnogràfic i l'anàlisi cultural com una iniciativa col·laboradora de producció dels coneixements. Des del meu punt de vista, això constituïa la part més important de la teoria i la pràctica d'aquesta disciplina, i distingia l'antropologia entre els camps de coneixement contemporanis. A la llarga, però, vaig adonar-me que aquest plantejament meu no era més que una idealització: no era compartit per tots els antropòlegs, per molt que se'n parlés i per molta ostentació que se'n fes.

El projecte d'avaluació en el qual vaig participar, amb la seva anomenada agenda antropològica i l'èmfasi etnogràfica que aparentava, era suposadament l'únic d'aquestes característiques al centre de recerca on es duia a terme: es tractava de centrar-se en qüestions culturals en l'àmbit de la salut mental, això sí, en un marc professional que era del tot psicològic i sociològic. L'antropologia es contemplava amb ambivalència, conceptualment i metodològica, i la "cultura" es veia com quelcom misteriós, tot i que constituïa l'enfocament oficial del centre, amb l'efecte concomitant que solia reduir-se a la

tipificació de l'exòtic convencional. S'imposava la quantificació en forma d'enquestes de masses, qüestionaris, instruments i entrevistes formals, realitzats en gran part per ajudants de recerca que encarnaven els braços i les cames del centre a l'hora de recollir i entregar les dades que analitzarien i interpretarien els investigadors més importants, situats en els nivells superiors de la cadena alimentària del coneixement. Ara bé, l'avaluació en la qual participava va resultar realment força convencional pel que feia als seus paràmetres, objectius i estructura. També tenia una forta càrrega política, tot i que aquest objectiu engrescador, l'ocultava el llenguatge de la teràpia, la recerca i el coneixement. I si encara no sabia del cert què significava això darrer, aviat me n'adonaria prou bé a còpia de la pràctica.

5. Una vegada vaig tenir l'ocasió de participar en un debat format per practicants en aplicació molt convencionals que presentaven les seves investigacions, amb suport de diapositives i transparències, tot valent-se d'esquemes amb vinyetes i gràfics, ja sigui de barres o de sectors. D'aquesta manera, qualsevol sentit d'una perspectiva, context i significat "nadiu" s'havia suprimit. Strathern [s.a.] desconstrueix el lloc i el significat dels esquemes amb vinyetes com a fenomen oposat a la producció del coneixement acadèmic, tot i jugar un paper pràctic i discursiu a l'hora de generar certes formes de coneixement dins la cultura burocratitzada de la postmodernitat, fins i tot en les institucions acadèmiques.

6. He conservat l'anonimat d'aquest centre en d'altres escrits (Santiago-Irizarry, 1996, 2001) i aquí m'agradaria fer el mateix. A més, ja fa anys que no existeix tal i com jo el coneixia.

Una jerarquia total

Em va impressionar de debò veure fins a quin punt l'organització de l'avaluació estava jerarquizada. La dirigia un sociòleg quantitatiu revoltós que, seduït per l'etnografia, havia decidit servir-se'n per a aquesta avaluació. D'altra banda, com que li faltava experiència pel que feia a la recerca qualitativa, havia contractat dos antropòlegs de formació acadèmica com a assessors a temps parcial. Part del meu treball consistia a supervisar tres ajudants de recerca, la majoria dels quals, al llarg dels dos anys i mig que jo hi vaig treballar, acabaven de sortir de la universitat. Amb l'única excepció d'un estudiant de postgrau que tenia un màster en estudis llatinoamericans i havia assistit a cursos de postgrau a la Universitat de Nova York, cap dels "meus" ajudants de recerca no tenia els requisits més indicats en antropologia, sinó que predominaven els estudis de psicologia i ciències de la salut. Tots els ajudants de recerca eren llatinoamericans bilingües, excepte l'especialista en estudis llatinoamericans, que era un angloamericà també bilingüe.

La meva funció era ocupar-me del treball de camp, sobretot col·laborar amb el personal de nivell mitjà i superior en els tres programes llatinoamericans. Anteriorment, aquesta havia estat competència de l'investigador principal: en aquest nivell, particularment pel que feia a la qüestió professional de l'avaluació, no s'esperava que els ajudants de recerca es dirigissin al personal ni als funcionaris, per molt freqüent i valuós que fos el contacte que tinguessin amb persones de nivell superior durant les visites que feien al camp. Així, vaig comprendre —tot i que mai no m'ho van dir de manera explícita— que jo seria la persona liminar de l'equip, l'intermediari superordinat als "treballadors" de recerca i alhora subordinat als angloamericans doctorats amb tots els ets i uts, que traurien els coneixements de les dades "pures" que nosaltres recollíem.

Tota la qüestió de la jerarquia, la vaig comprendre de manera claríssima després de donar-se oficialment per acabada l'avaluació, quan començàvem a redactar un llibre sobre l'experièn-

La "cultura" està esdevenint, cada cop més, subjecte i objecte de molts discursos, la qual cosa fa que l'antropologia hagi de renovar la seva visió sobre el que ha de ser el seu camp d'actuació.

Fotografia: reunió de fidels en una església de Filadèlfia.

cia. Com a estudiant de Schieffelin, tenia una bona formació en antropologia lingüística, i em van demanar que redactés un capítol sobre les qüestions lingüístiques que havien sorgit en els programes. Atès que tenia llibertat per seguir el meu criteri, vaig intentar esbossar i documentar les complexitats al voltant dels processos paradoxals de la construcció de la identitat que havia observat en els programes, justament perquè la llengua n'era un component bàsic. Però l'investigador principal i un dels antropòlegs em van menysprear, tot acusant-me d'"intel·lectualitzar" l'avaluació i de voler portar aigua al meu molí: per desgràcia meua, incorria en la conceptualització més enllà dels paràmetres d'avaluació instrumentals més pròxims al projecte.⁷ (Per postres, em van fer entendre que jo, com a porto-riquenya, hauria d'estar agraïda per aquests programes especialitzats i reconèixer la generositat institucional que motivava la seva creació.)

Aleshores, aquests dos membres de l'equip d'avaluació van voler veure les qüestions lingüístiques des de la perspectiva que regia en els programes. Eren dos els aspectes rellevants de la manera en què els defensors dels programes i el seu personal tractaven les qüestions lingüístiques i tots dos, al meu parer, eren problemàtics si considerem els repertoris lingüístics que caracteritzen les comunitats lingüístiques llatinoamericanes als Estats Units i, conjuntament, les pràctiques lingüístiques reals que s'observen diàriament en els programes. En primer lloc, els pacients llatinoamericans es definien generalment com a castellanoparlants monolingües, i aquesta abstracció servia per validar la regla segons la qual es parlava "només castellà" en els

programes i que, d'altra banda, era en gran part simbòlica i es destacava sobretot pel seu incompliment. Corresponia a les nocions utilitzades per crear els programes, cosa que requeria marcar la diferència cultural entre els llatinoamericans i els angloamericans per tal de justificar la necessitat dels programes de cara als primers. La diferència s'encarnava i es mobilitzava amb vista a recalcar els estereotips sobre els dos grups, la cultura dels quals s'interpretava d'una manera monolítica i monològica. Representar el fet diferencial lingüístic com absolut, i els llatinoamericans com a persones desfavorides per la discapacitat lingüística quadrava bé amb les estratègies polítiques utilitzades per legitimar els programes.

En segon lloc, sí que es reconeixia el bilingüisme entre els llatinoamericans, però es creia que els pacients llatinoamericans revertien a la seva llengua "nadiua", que se suposava que era el castellà, en moments d'angoixa psíquica. De fet, els pacients que participaven en els programes mostraven (tal i com s'esperava) les pràctiques lingüístiques complexes que caracteritzen les comunitats llatinoamericanes de molt de temps arreu dels Estats Units (Urciuoli, 1996; Torres, 1997; Zentella, 1997): els pacients (i també el personal) llatinoamericans practicaven amb habilitat l'alternança del codi lingüístic (*codeswitching*) —l'ús normatiu de dues varietats lingüístiques en un sol acte de parla— i molts eren monolingües nadius de parla anglesa.

7. El manuscrit no es va acabar mai, però el contingut s'incorporà en la meua proposta de tesi.

La complexitat ineludible de la vida quotidiana fa que, cada cop més, els estudis antropològics s'hagin d'obrir a nous camps d'estudi i d'acció. Fotografia: borsa de Wall Street (Nova York).

D'aquesta manera, l'equip d'avaluació no estava exempt de les jerarquies que caracteritzen el treball aplicat convencional ni tampoc sabia estar-se de considerar com espais "objectius" i desaculturats els entorns clínics, les institucions psiquiàtriques, i les pràctiques i els principis terapèutics. Aquest punt de vista, també el compartien els professionals de la salut mental que treballaven en els programes llatinoamericans. Tot això m'intrigava perquè ho veia com el resultat tant del caràcter pactat de la vida social com dels principis goffmanescos amb què certes persones es presentaven al públic perquè, en primer lloc, formàvem part d'un projecte d'avaluació, i en segon lloc, l'empresa era intrínsecament política. Ambdós aspectes requerien que s'havien de salvar determinats paràmetres.

És més: un altre efecte rellevant era que la "cultura" es considerava com un objecte d'investigació variable que s'havia d'especificar, objectivar, i isolar dintre l'entorn institucional per tal d'utilitzar-la de manera "culturalment sensible", és a dir, incorporar-la en la diagnosi i el tractament psiquiàtrics. Tot el que s'esperava de nosaltres com a avaluadors era que ajudéssim el personal del programa en aquest procés, mentre passéssim per alt les dimensions socioculturals que caracteritzaven els programes llatinoamericans.

Conclusió... però no punt i final

A mesura que m'anava familiaritzant amb l'experiència de l'avaluació, es feia cada vegada més evident que l'entorn institucional era intrínsecament (i intensament) cultural i que constituïa un context important per a la producció i manteniment dels processos habituals de construcció de la identitat als Estats Units, on la diversitat ètnica constitueix un fet diferencial notable. Però segons la perspectiva generalitzada entre els membres de l'equip d'avaluació al centre de recerca, i també en els mateixos programes llatinoamericans, la cultura no era més que un afegit al fet clínic i mèdic. Un corol·lari paral·lel consistia a veure també l'antropologia com afegida a les pràctiques clíniques, i el coneixement antropològic com quelcom subordinat al coneixement psiquiàtric i mèdic en l'entorn clínic dels programes. Era aquesta espècie d'iteració de la jerarquia que jo volia vèncer i sintetitzar, perquè les meves experiències reals dels programes mostraven com la "veritat" residia efectivament en els resultats contínuament pactats que es produïen dia a dia a través del personal i els pacients.

Voldria destacar, doncs, el fet que fins i tot els projectes d'avaluació que semblen del tot convencionals —és a dir, de caràcter instrumental, pedestre i rutinari— no deixen d'abraçar complexitats ineludibles de la vida sociocultural, i

s'haurien d'implementar com a tals. El que sembla burocràtic, rutinari i programàtic constitueix tot un microcontext que dóna peu a la interpretació, perquè assenyalava processos socioculturals més amplis. Són aquestes ocasions —en què “la vida sociocultural s'escriu amb minúscules”— les que posen de manifest les construccions analítiques més àmplies —com ara cultura, estructura social, creences i normes— que utilitzem a l'hora d'exercir el nostre ofici.

Aquest és el material que em va servir per a la meua recerca doctoral, que vaig aprofitar a còpia de pensar més enllà dels paràmetres d'avaluació aparents —no perquè jo sigui precisament brillant, sinó tot al contrari: a causa de la meua ignorància. Em vaig centrar en la construcció d'una identitat ètnica en un entorn psiquiàtric i em vaig fixar com s'insereix en els processos més amplis als Estats Units, on s'ha convertit en tret intrínsec de l'experiència individual i col·lectiva. La identitat ètnica sovint es reivindica, es mobilitza i s'utilitza a través de representacions i suposicions estereotípiques, perquè així s'han aconseguit, potser, algunes coses. Ara bé, l'entorn psiquiàtric, el desplegament deliberat del fet diferencial cultural que caracteritzava els programes per als llatinoamericans, la insistència en els trets “culturals” de cara als objectius terapèutics, la constitució de la “cultura” com a component patològic i alhora panacea respecte a la psicopatologia, tot això formava part del procés de definició i contenció a propòsit, que, pel que fa a la identitat ètnica als Estats Units, sol quedar emmascarat per un context o punt de vista més aviat benigne.

Per últim, si bé és cert que vaig desviar-me dels paràmetres de l'avaluació, no la vaig descartar. Al contrari, l'avaluació serveix d'un altre exemple de com és possible documentar els processos socioculturals predominants que donen forma a la vida social. El seu significat múltiple augmenta amb el pas dels anys i encara em serveix de lliçó.

Bibliografia

COOK, Thomas D.; SHADISH, JR., William R. “Program Evaluation: The Worldly Science.” A: *Annual Review of Psychology* 37, 1986, p. 193-242.

EDDY, Elizabeth M.; PARTRIDGE, William L. [eds.]. *Applied Anthropology in America*. 2a. ed. New York: Columbia University Press, 1987.

FOUCAULT, Michel. “Governmentality.” A: BURCHELL, G.; GORDON, C.; MILLER, P. [eds.]. *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*. Chicago: The University of Chicago Press, 1991, p. 87-104.

GUPTA, Akhil; FERGUSON, James [eds.]. *Anthropological Locations: Boundaries and Grounds of a Field Science*. Berkeley: University of California Press, 1997.

SANTIAGO-IRIZARRY, Vilma. “Culture as Cure”. A: *Cultural Anthropology* 11(1), 1996, p. 3-24.

SANTIAGO-IRIZARRY, Vilma. *Medicalizing Ethnicity: The Construction of Latino Identity in Psychiatric Settings*. Ithaca: Cornell University Press, 2001.

STRATHERN, Marilyn. “Bullet Proofing: A Tale from the UK”. A: RILES, A. [ed.]. *Documents: Artifacts of Modern Knowledge*, [s.a.], p. 360-400. Manuscrit inèdit.

TORRES, Lourdes. *Puerto Rican Discourse: A Sociolinguistic Study of a New York City Suburb*. Mahwah (Nova Jersey): Lawrence Erlbaum Associates, 1997.

URCIUOLI, Bonnie. *Exposing Prejudice: Puerto Rican Experiences of Language, Race, and Class*. Boulder: Westview Press, 1996.

ZENTELLA, Ana Celia. *Growing Up Bilingual: Puerto Rican Children in New York City*. London: Blackwell, 1997.